

ІННОВАЦІЇ У МИСТЕЦЬКІЙ І ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

УДК 001.891:808.1

DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2026.33.363852>

Teresa Janicka-Panek, Skierniewice, Polska
<https://orcid.org/0000-0001-7526-9002>

TWORZENIE TEKSTU NAUKOWEGO ORAZ DOSKONALENIE JEGO POPRAWNOŚCI – WYMAGANIA I WYZWANIA STRESZCZENIE

The review article describes the goals and forms of scientific writing in modern research studies. The utilitarian function of the scientific academic style is outlined; the positions of scientists on the classification of scientific texts are summarized taking into account the main criteria. The potential for creativity in the formation of a scientific author's idiosyncrasy is determined. It is argued that scientific academic writing is the result of research, research activity of an individual, creative thinking actions and their written expression. Scientific writing is the result of theoretical knowledge, critical analysis of literature on the topic of research and research activity as the final stage of these forms of knowledge; it is a manifestation of the author's creativity, the purpose of which is to disseminate the results of knowledge among readers or the academic community. Based on the study of the works of Polish researchers, the essence of the concepts of "scientific knowledge," "scientific terminology," etc. is revealed. The following are the characteristics of scientific knowledge: compliance of research with scientific methods; use of clear terminology; validity of statements; internal consistency of theories; critical thinking; readiness to revise knowledge; creative nature of results; publicity of research results; answer to key questions: what was done, why, how and what conclusions; clarity and accessibility of the presentation. The main goals of scientific text creation are analyzed: recording research results in writing; transferring results to other researchers for evaluation and further research; popularization of knowledge among a wider audience; development of scientific theories. Recommendations are developed regarding compliance with linguistic correctness of scientific text (functionality, clarity of statements, unambiguousness of terms, objectivity, truthfulness, brevity, factual accuracy, etc.).

Keywords: *text, scientific text, scientific knowledge, creativity, scientific terminology, forms of scientific texts, goals of scientific text creation.*

Wprowadzenie. Pisarstwo to rezultat badań, postępowania badawczego oraz pisania naukowego, długotrwałego procesu pracy, złożonego z zespołu wielu celowo dobranych czynności. Oznacza szczególnie twórcze czynności myślenia i zarazem jego wyrażania w

© T. Janicka-Panek, 2026

piśmie, w rezultacie których powstaje pisemna praca, zasługująca na miano – po spełnieniu wielu warunków – opracowania naukowego. Pisarstwo naukowe jest następstwem poznania teoretycznego, krytycznego studiowania literatury z zakresu przedmiotu badań i postępowania badawczego jako finalnego etapu tych dwu form poznania. Pisarstwo naukowe jest wyrazem takiej twórczości autora, której celem jest między innymi udostępnienie wyników poznania czytelnikom czy konkretnym adresatom. Nie każde pisarstwo – mimo intencji autora – zasługuje na przymiotnik, «naukowe».

Jak podaje Krystyna Duraj-Nowakowa w książce pod znamienym tytułem «Pisarstwo naukowe. Między rzemiosłem a sztuką» (2015), termin «nauka» rozumiany jest wielorako i wieloznacznie. Terminem «nauka», inaczej mówiąc, ogólniej, określa się organizację, procesy i wyniki poznania naukowego, ogół uporządkowanej i uzasadnionej wiedzy o przyrodzie i społeczeństwie. Treściowym składnikiem nauki jest system uzasadnionych pojęć, terminów (i ich definicji), twierdzeń i hipotez będących wytworem odkrywczej działalności badawczej uczonych i stanowiących najwyżej rozwiniętą postać świadomości społecznej. Powodem i wyrazem rozwoju nauki są dzieła twórcze. Treścią dzieł naukowych i odkryć badawczych są fakty naukowe, twierdzenia naukowe i teorie naukowe. Twórcami treści naukowych są ludzie nauki – uczeni, badacze, odkrywcy zjawisk, zdarzeń, stanów, procesów rzeczywistości. Jak podaje Józef Pieter (Pieter, 1967, s. 5 i nstp.) w pojęciu «nauka» skupia się jedność procesów: tworzenia, przekazywania oraz stosowania w praktyce wiedzy naukowej. Z pojęciem «nauka» wiąże się cały szereg terminów pochodnych, takich jak «ludzie nauki», «odkrycia naukowe», «wiedza naukowa», «fakty naukowe», «problemy naukowe», «badania naukowe», «prawa naukowe»» «teorie naukowe», «postęp nauki», «pisarstwo naukowe», «doniesienia naukowe» i «projekty naukowe/badawcze».

Od czego uzależnione są zjawiska nauki? Znaczącymi wyznacznikami rozwoju nauki i działalności naukowej uczonych są liczne czynniki – pomyślne warunki polityczne, społeczne, ekonomiczno-gospodarcze i organizacyjne danego kraju oraz osobista, silna motywacja i twórcze cechy osobowości uczonych.

Analiza najnowszych badań i publikacji. Wspólnymi dla wszystkich nauk i poznania naukowego rzeczywistości według J. Brzezińskiego (między innymi) są następujące normy i cechy (Brzeziński, 1980, s. 5 i nstp.):

- postępowanie badawcze zgodne z metodami naukowymi;
- terminologia pozwalająca na jednoznaczne formułowanie słowne i pisemne wyników poznania naukowego;
- uznawanie za naukowe tylko takich spostrzeżeń i twierdzeń, które posiadają uzasadnienie o najwyższym stopniu prawdopodobieństwa;
- wewnętrzna niesprzeczność zbioru twierdzeń danej nauki w jej najwyżej zorganizowane teorie;
- krytycyzm wobec wypowiedzianych i zapisanych twierdzeń;
- probabilistyczne nastawienie, czyli postawa gotowości do korygowania, rewidowania oraz rozbudowywania istniejącego i funkcjonującego systemu nauki;
- twórczy charakter wyników poznania naukowego jako składnika nowej wiedzy, włączanego do dotychczasowego dorobku danej nauki;
- spełnienie celu czyli podanie wyników swych dociekań do publicznej dyskusji przez społeczność naukową;
- publikacja/tekst naukowy musi być odpowiedzią na poniższy ciąg pytań, wynikający z elementarnych wymogów komunikatywności: Co zostało zrobione? Dlaczego to zostało podjęte? W jaki sposób to zostało zrobione? Jakie z tego płyną wnioski i rekomendacje?
- dobry sposób pisania może zapobiec odrzuceniu źle napisanych dobrych wyników badań”
- dawać możliwość recepcji treści przez potencjalnych odbiorców,
- przekazywane informacje powinny dawać szanse jednoznacznego zrozumienia (Brzeziński, s. 6).

F. Szlosek (2015, s. 17) wymienia jedenaście cech, określających status tożsamości naukowej jakiejś dyscypliny, ukazujących jej autonomiczność naukową oraz związki z innymi dziedzinami wiedzy, wyznaczającymi miejsce i rolę tej dyscypliny w szerokim kontekście kulturowym. Nauka to najwyżej rozwinięta postać świadomości społecznej. Jej wyrazem i dowodem są naukowe dzieła twórcze, które wspomniany autor nazywa, «stanem teoretyczności dyscypliny (stadium dojrzałości teoretycznej)». Pisarstwo naukowe, ma

najbardziej interesującą i pociągającą badacza, przez odkrywanie i układanie materiału znanego i nieznanego. To poznawanie i etap wstępny, to żmudne i trudne, pełne wątpliwości rozeznawanie się w stanie wiedzy o wybranej problematyce w rozległym obszarze publikacji profesjonalnych. Badacz rozpoznaje stan wiedzy (nauki) z obszaru badań, by nie, «wywahać otwartych drzwi». Pisarstwo nie jest pozbawione pierwiastka emocjonalnego i moralnego. To działanie ryzykowne, pełne przeszkód i wątpliwości intelektualnych. Liczni autorzy są zgodni, iż fundamentem mistrzostwa pisarza jest najpierw opanowanie rzemiosła. Pamiętamy ideę mistrzostwa pedagogicznego opisaną przez I. Zjajzuna oraz drogę prowadzącą do pożądanego efektu.

Zdarza się, że badania naukowe i pisanie pracy naukowej odbywa się równoległe. Pisanie pracy staje się wtedy procesem twórczym, zmierzającym do definitywnego opracowania wyników badań zgodnie z zamiarem uczonego.

W nowoczesnych pracach zagranicznych naukowcy badają problemy regulacji prawnych pisarstwa akademickiego, wykorzystując sztuczną inteligencję (Gao, i in., 2025), uczą studentów pisania akademickiego w oparciu o integrację nauczania i badań (Zhang, i in., 2025), badają specyfikę leksykalną i składniową pisarstwa akademickiego (Strochenko, i in., 2025); przedstawiają możliwości osiągnięcia produktywności w tworzeniu tekstów naukowych jako kluczowych predyktorów sukcesu pisarskiego (Rahman, i in., 2024).

Celem artykułu jest scharakteryzowanie celów i form pisarstwa naukowego we współczesnych badaniach naukowych. Cel ten został określony w takich zadaniach, jak: nakreślenie utylitarnej funkcji naukowego stylu akademickiego; podsumowanie stanowisk naukowców w sprawie klasyfikacji tekstów naukowych z uwzględnieniem głównych kryteriów; określenie potencjału kreatywności w kształtowaniu naukowego idiosylu.

Metody badawcze: analiza teoretyczna prac naukowych pod kątem potencjału języka naukowego w kształtowaniu naukowego idiosylu autora; analiza treści tekstów naukowych w celu zidentyfikowania specyfiki naukowego języka akademickiego, określenia celów tworzenia tekstów. Cele pisarstwa naukowego.

Prezentacja tekstu głównego. Celem pisarstwa naukowego według metodologów jest upowszechnianie nauki, czyli wyników badań. Jak przekonuje K. Duraj-Nowakowa (2015) cel wynika ze społecznej roli nauki w życiu, rozwoju i działaniu ludzi. Nauka jest instrumentem dynamizującym życie społeczne. Upowszechnianie wyników badań stanowi powinność i obowiązek uczonych, gdyż ich naukowa działalność jest finansowana przez społeczeństwo. Zaś upowszechnianie nauki jest konieczne ze względów nie tylko dydaktycznych i oświatowych, ale nade wszystko z powodu zainteresowań odbiorców wiedzy naukowej.

Cele pisarstwa naukowego to – po pierwsze – ważne, by wyniki badań naukowych zostały wyrażone pisemnie, przekazane innym do oceny, do dalszych badań i do zastosowań praktycznych. Przekazać innym wyniki poznania i badań, co oznacza porozumieć się, skomunikować z adresatami opracowania. Chodzi przede wszystkim o to, by specjaliści w danej dziedzinie wiedzy mieli możliwość korzystania z dorobku/tradycji/ osiągnięć prac naukowych do dalszych badań. To do nich przede wszystkim są skierowane publikacje fachowe, napisane z zastosowaniem terminologii naukowej, nie zawsze zrozumiałe dla szerokiego kręgu odbiorców. Nauka jest budowana na twórczym rozwinięciu dotychczasowych osiągnięć, czyli przez kontynuację ewoluujących poglądów, rzadziej drogą rewolucyjnych odkryć – skokowo, rzadziej – rewolucyjnie. Drugim zaś celem pisarstwa jest upowszechnienie wiedzy przez kierowanie prac także do szerszego kręgu odbiorców i tym samym popularyzacja empirycznych odkryć oraz - po trzecie -rozwijanie teorii naukowych. Współcześnie w wielu krajach (USA, Wielka Brytania, Holandia, Skandynawia i inne) podkreśla się utylitarny, perspektywistyczny i futurystyczny cel badań ze wskazaniem na doskonalenie wybranych dziedzin życia społecznego i gospodarki; można to ująć za podejście komercyjne. Inwestowanie w naukę powinno być opłacalne przede wszystkim dla kraju. O priorytetach naukowo-badawczych w polityce państwa ukraińskiego często informowała N. Nyczkało podczas seminariów metodologicznych lub Forum, odbywających się w Polsce (Nyczkało, 2005, s. 34-42).

Kryteria poprawności pisarstwa naukowego. Nie każde pisarstwo zasługuje na miano naukowego, bowiem wzbogacenie tym właśnie przymiotnikiem powinno pozostawać w służbie nauce oraz być implikowane badaniami naukowymi, przeprowadzonymi zgodnie z kanonami metodologii postępowania badawczego. Badania naukowe to działania poznawcze, dzięki którym poszukuje się odpowiedzi na coraz to nowe pytania dotyczące rzeczywistości, w szczególności dotyczące własności rzeczy w ramach różnych ich właściwości, związków między właściwościami oraz dotyczące prawidłowości zmieniania się rzeczywistości, to stawianie i rozwiązywanie coraz to nowych problemów naukowo-badawczych. Bogusław Śliwerski (2018, s. 24) podkreśla, że wyniku rewolucji naukowej nastąpiła zmiana paradygmatu. Rewizji podlegają więc obowiązujące kryteria naukowości. Wiedza o wychowaniu i kształceniu, jako całość historycznie, społecznie i politycznie zmiennych podejść badawczych, powstaje zarówno w sposób kumulatywny, jak i dialogowy, zarówno ewolucyjny, jak i rewolucyjny. Jednak «[...] samo istnienie nauki i jej ewolucja stawiają wielki problem wartości – problem wieloaspektowy, bo nie chodzi tylko o etyczność niektórych zastosowań nauki, lecz przede wszystkim o naukę jako wartość dla ludzkości i o naukę jako dziedzinę twórczości człowieka» (Śliwerski, 2018; Heller, 2013, s. 7-8). Tę problematykę podejmowano podczas IV Letniego Zakopiańskiego Seminarium Metodologicznego w sierpniu 2025 r., organizowano cyklicznie z inspiracji Profesora Franciszka Szloska, wybierając za motyw przewodni seminarium alternatywne metody współcześnie prowadzonych badań. Uzasadnieniem dla takiego podejścia jest między innymi złożoność współczesnego świata (Janicka-Panek, 2025).

Formy opracowań naukowych. Pracownicy naukowcy mogą swoje wyniki badań przedstawiać w różnego typu innych publikacjach naukowych, na przykład dysertacji doktorskiej czy rozprawie habilitacyjnej. Podział i klasyfikacje publikacji a także i formy ich przedstawiania są różne. Waldemar Dutkiewicz (1996, s. 128) wyróżnia następujące rodzaje publikacji:

- 1) publikacje oryginalne o tematyce eksperymentalnej lub opisowej,
- 2) publikacje oryginalne – teoretyczne,

- 3) artykuły przeglądowe mające na celu dokonanie nowych syntez (uogólnień) lub omówienie syntetyczne stanu wiedzy w jakiejś dziedzinie,
- 4) podręczniki – skrypty,
- 5) artykuły popularnonaukowe,
- 6) recenzje, krytyki, polemiki.

Stosując inne kryteria, K. Duraj-Nowakowa (2015) opracowania naukowe dzieli na: prace koncepcyjne, prace metodologiczne, prace analityczno-syntetyczne, prace problemowo-przyczynkowe, prace teoretyczne i doświadczalne, prace indywidualne i zbiorowe.

Zaś sposoby przedstawiania pracy mogą przyjmować postaci następujące: seria zeszytów, serie monograficzne, studium, ekspertyza, rozprawa, monografia.

J. Pieter (1967, s. 258) precyzyjnie rozróżnia sześć rodzajów pisarstwa naukowego:

1) według rozmiaru badań i opracowania pisarskiego są to: drobne przyczynki, przyczynki, sprawozdania z badań, systematyczne opracowania, wyniki badań, dzieła, wielkie dzieła. Zawartość treściowa wyróżnionych nazw nie jest bliżej określona;

2) według oryginalności opracowania mogą to być: kompilacje, prace naśladowcze, prace samodzielne, prace oryginalne, prace wysoce oryginalne, prace przełomowe, prace epokowe;

3) według związku treści opracowania z zastosowaną metodą naukową badań bywają to: projekty badań, wstępy do badań, materiały z badań, wyniki badań, sprawozdania z badań, wnioski z badań – projekty progresywnych zmian;

4) według charakteru pracy, jako ćwiczenia w metodzie naukowej są to: sprawozdania z ćwiczeń laboratoryjnych, referaty i prace seminaryjne oraz prace magisterskie, rozprawy doktorskie, habilitacyjne i profesorskie, które nazywa się promocyjnymi albo awansowymi;

5) według charakteru zestawienia wiedzy dla celów naukowych mogą to być: słowniki naukowe, encyklopedie, biuletyny, noty, kompendia naukowe, podręczniki akademickie;

6) według kryterium dydaktyczno-oświatowego są to: podręczniki szkolne, zarysy, wstępy, wprowadzenia do określeń dziedziny wiedzy, prace popularnonaukowe, skrypty, poradniki samokształceniowe,

doniesienia, sprawozdania naukowe; przy czym doniesienie/sprawozdanie naukowe może dotyczyć lub pochodzić ze studiów literaturowych lub być sprawozdaniem z projektu badawczego (cyt. za: K. Duraj-Nowakowa). Z kolei W. Pytkowski (1985, s. 294-296) wymienia i charakteryzuje cechy następujących form prac/publikacji naukowych:

- dzieła naukowe: kompleksowość, szerokość, samodzielność, bardzo wysoki poziom opracowania,
- rozprawy naukowe: przeznaczone głównie dla pracowników nauki,
- doniesienia/komunikaty naukowe: skrótowe ujęcie rozprawy naukowej,
- artykuły naukowo-wdrożeniowe: przeznaczone dla odbiorców posiadających wykształcenie kierunkowe w określonej dziedzinie,
- artykuły popularnonaukowe: posiadają charakter informacyjno-dydaktyczny,
- artykuły informacyjne: mają charakter publicystyczny, np. informacja o wynikach badań lub o jakimś zdarzeniu.

O twórczości w badaniach naukowych. Twórczość w badaniach naukowych może być implikowana specyfiką samej pedagogiki jako nauki, której pięć koncepcji – w zależności od stopnia i zakresu usytuowania pedagogiki ogólnej wewnątrz pedagogiki, jak i w relacjach z naukami z nią współdziałającymi – wyróżnia B. Śliwerski (2018). Z kolei Zbyszko Melosik (1995, s. 20] zauważa, że wiedzy o wychowaniu nie da się skumulować, nadać jej wspólnej, wszechogarniającej etykiety, gdyż «[...] każda teoria może w jakimś stopniu opisywać świat. Świat społeczny nie jest ontologicznie monolityczny: jest różnorodny, skomplikowany, wewnętrznie sprzeczny, jest dynamiczny, ciągle otwarty, nieustannie w trakcie stawania się». Powyższa argumentacja uzasadniałaby potrzebę nieustannego doskonalenia metod krytycznego studiowania źródeł i dobierania instrumentarium badawczego. Nie byłoby w tym podejściu nic dziwnego, ale w kontekście przedmiotowych rozważań rodzi się pytanie o to czy pozostać purystą metodologicznym i odwoływać się do klasyki badawczej, czy ulegać nurtowi badań/metod alternatywnych, nie zalgorytmizowanych i nie dających pewności wnioskowania.

Przysłuchując się dyskusjom na temat metod alternatywnych odczuwam pewien dysonans na temat dotychczasowej wiedzy, znanych i uznanych klasyfikacji metod badań społecznych; w tym pedagogicznych oraz nowego, jeszcze nie okrzepłego nazewnictwa. Dyskomfort poznawczy dodatkowo potęguje fakt, iż dla nowych nazw sposobów gromadzenia danych empirycznych – i przyjętych etykiet lingwistycznych – znajduję bez problemu określenie dobrze ugruntowane w metodologii i opisane w literaturze z tego zakresu. Nowy kontekst badań tworzą możliwości wykorzystania sztucznej inteligencji i jej narzędzi oraz elektroniczne sposoby gromadzenia oraz weryfikowania i prezentowania danych. Wszystkie analizy ilościowo-jakościowe noszą w sobie pierwiastek twórczy, mogą być odzwierciedleniem stylu komunikacyjnego autora badań.

Poszukiwanie metod pisarstwa. Ludzie pióra nieustannie szukają sposobów, by pisać lepiej, ciekawiej i mądrzej. Dzieje się to poprzez samokształcenie, polegające bądź to na podglądaniu mistrzów czyli na czytaniu, bądź na stosowaniu metody prób i błędów. Pisanie różnego rodzaju tekstów to praca umysłowa. Należy zdawać sobie sprawę z tego, że oprócz wiedzy na temat różnych form wypowiedzi, umiejętności ich redagowania, istnieją pewne uwarunkowania psychologiczne pracy redakcyjnej. Psychologia określa je mianem technologii pracy umysłowej. Oprócz wiedzy na temat tego, co należy pisać, przydatna więc może się okazać wiedza na temat tego, jak należy to robić. Wykonanie każdej pracy wymaga doboru odpowiednich oraz sprawnych narzędzi. Pisarstwo naukowe poprzedza przegląd i analiza pojęć kluczowych dla projektowanych badań oraz niejednokrotnie równoległe - tekstu czyli ich w miarę ścisłego oraz precyzyjnego opisu. Postulat ścisłości myśli a tym samym wypowiedzi odnosi się do używanych pojęć, od których żądamy tego, aby dokładnie i zarazem jednoznacznie opisywały tę rzeczywistość, do której są odnoszone. Problem rozważanej ścisłości języka jest niezwykle ważny, ale i niesłychanie trudny. W imię słusznego hasła naukowej ścisłości żąda się odwoływania do fachowego słownika terminów danej nauki, do terminologii pedagogiki i jej subdyscyplin. Potrzeba ścisłego i w miarę jednoznacznego wyrażania myśli sprawia, że uznaje się język potoczny za nieprzydatny w opisie naukowym. Liczni przedstawiciele nauki; w

tym Władysław Zaczyński (1995, s. 41], uważają nawet, że nie należy wprowadzać do opisu naukowego terminów w znaczeniu potocznym lub w znaczeniu niejasnym i niewyraźnym, czyli nieostrym znaczeniowo. Precyzji języka w tym zakresie służy eksplikacja, znana na gruncie logiki oraz filozofii. Pojęcia w badaniach naukowych spełniają określone funkcje:

- porządkują spostrzegane fakty (funkcja poznawcza lub porządkująca),
- pozwalają oceniać spostrzeżenia (funkcja oceniająca),
- pozwalają kierować określonym działaniem (funkcja pragmatyczna/praktyczna),
- umożliwiają porozumiewanie się (funkcja komunikacyjna).

Jak podkreślają J. Clanchy, B. Ballard (2001, s. 28) «oceniająca funkcja pojęć (...) odgrywa rolę przy określaniu celów poznania naukowego, formułowaniu pytań badawczych i wyciąganiu wniosków z uzyskanych wyników». Oznacza to, że używane pojęcia w badaniach i pisarstwie naukowym muszą spełniać trzy podstawowe warunki:

- 1) musi istnieć «trwała zgoda» uczonych danej dziedziny wiedzy, na przykład pedagogów, psychologów, dotycząca takiego samego rozumienia pojęcia i zawartych w nim treści wyobrażeń,
- 2) wskazane jest, by pojęcia były «precyzyjnie zdefiniowane», dokładnie ustalona ich zawartość treściowa,
- 3) dobrze byłoby, gdyby pojęcia używane w badaniach miały określony «ekwiwalent empiryczny», czyli powinny oznaczać coś, co jest dostępne doświadczeniu i pomiarom oraz wyrażane za pośrednictwem wskaźników. Człowieka nikt nigdy nie bada w jego złożonej całości (biologicznej, psychicznej, społecznej), lecz określone, to znaczy wybrane jego zachowania lub cechy.

Oznacza to, że badacz używa przeważnie pojęć typowych (reprezentatywnych) dla danej dziedziny wiedzy (nauki). Pojęcia substancjonalne odnoszą się głównie do jednostek społecznych oraz ich cech osobowościowych. Rola i znaczenie pojęć w badaniach i pisarstwie naukowym stanowią o najważniejszej barierze w rozwoju naukowym, którą trzeba się starać umiejętnie/fachowo pokonać i przekonująco uzasadnić dokumentami, literaturą fachową i/lub dowodami empirycznymi.

Z pewnością przydatne i rozwijające kompetencje z tego zakresu mogą się okazać takie ćwiczenia jak trenowanie pisarstwa, studiowanie wzorców z literatury fachowej. Nie bez znaczenia są przydatne cechy osobowości i prac pisarza, na przykład odwaga, upór, konsekwencja, motywacja, inspiracja, wytrwałość i inne. Dojrzewającego kandydata na pracownika naukowego obowiązuje dbałość o stałe dojrzewanie naukowe, bardzo dobra znajomość oraz biegłość w stosowaniu wszystkich składników pracy naukowej. Obowiązuje to więc również uczestników seminarium naukowego. Na podstawie analizy literatury metodologicznej, ocen prac awansowych, obserwacji aktywności studentów podczas seminarium, wysuwają się następujące kategorie-trudności badaczy, polegające na:

- umiejętności rozróżniania i hierarchizacji problemów od problematyki, problematyki od zagadnień, zagadnień/spraw od tematów, a tematów od tytułów prac naukowych;

- teorii dużych od teorii średnich, a teorii średnich od małych i pseudoteorii;

- wprawnym posługiwaniu się metodami naukowymi i prowadzenia badań;

- pisaniu opracowań naukowych zgodnie z obowiązującymi zasadami pisarstwa.

Jasność i prostota pisarstwa naukowego – język. Zasady poznania, badań i pisarstwa naukowego według K. Duraj-Nowakowej (2015, s. 350): strukturalizacja w pisarstwie a budowa (krótkiego lub obszerniejszego) tekstu; źródłowość argumentowania spostrzeżeń; obiektywność i rzetelność; wystarczające argumentowanie spostrzeżeń; ścisłość wyrażania myśli; jasność i prostota pisarstwa naukowego; oszczędność słowa.

Panuje dość popularne przekonanie, że tekst prawdziwie naukowy musi się wyróżniać językiem trudnym, a zatem i dostępnym jedynie dla wtajemniczonych. Można założyć, iż to właśnie ten specjalistyczny (*unaukowiony*) język utrudnia przenikanie wniosków z wartościowych badań do praktyki pedagogicznej. Niektóre kraje, na przykład Stany Zjednoczone Ameryki, radzą sobie z tym w taki sposób, że monografię z badań, specjalna grupa zawodowa redaktorów, przekłada na język przystępny przeciętnemu czytelnikowi, rodzicom i nauczycielom,

pedagogom bądź specjalistom z zakresu oświaty. Ten redakcyjny zabieg sprawia, że książka staje się przewodnikiem czy poradnikiem. Budohoska i Włodarski (Duraj-Nowakowa, 2015, s. 195) podpowiadają następujące sposoby precyzowania języka: 1) przyjąć za normę to, że język naturalny jest bliższy żądanej precyzji niż «język fizykalny», 2) uznać stwierdzenie psychologów za normę ważną dla siebie, że «istotna jest treść, jaką niesie sygnał; jego forma ma znaczenie drugorzędne», 3) nie używać ogólników w miejsce właściwych nazw poszczególnych rzeczy. Zestaw ten wzbogaca następująco W. Zaczyński (1995, s. 43), podkreślając, by nadawać zdaniom właściwy «smak» gramatyczny, słowem respektować normy gramatyki języka ojczystego oraz czynić zadość zasadzie oszczędności słowa. Należy przemyśleć funkcję języków w pisarstwie naukowym. Na podstawie przeglądu literatury metodologicznej Krystyna Duraj-Nowakowa (2015, s. 89) wyróżnia trzy języki naukowe: 1) język nauki, w ogóle, 2) języki poszczególnych dziedzin nauk, np. humanistycznych, społecznych, przyrodniczych, matematycznych, technicznych, teologicznych, 3) języki dyscyplin naukowych, czyli tzw. nauk szczegółowych, jak np. pedagogiki, psychologii, socjologii, fizyki, filozofii. W literaturze metodologicznej i naukoznawczej wyróżniane są, choć opisane nie dość dokładnie, następujące języki naukowe pisarstwa naukowego i upowszechniania wyników badań naukowych: język merytoryczny, język metodologiczny, język literacki, język powszechny («powszedni»), zwany też językiem potocznym.

Zagrożenia w pisarstwie naukowym. Warto się uczyć pisarstwa naukowego. Warto się starać i osobiście podejmować śmiałe próby, nawet wtedy, gdy krytyka nie okazuje się zbyt łaskawa dla autora. Krytyka konstruktywna zawiera wskazówki i informacje, co i w jaki sposób udoskonalić. Są sytuacje, w których badaczka powinna cechować pokora i dystans do swoich doniesień naukowych oraz sposobów prezentacji wyników. Warto mieć osobę takiego konsultanta naukowego, który okaże się krytycznym przyjacielem. Popęłnianie błędów jest przecież cechą człowieka poszukującego, ale też wytrwałego w doskonaleniu swoich umiejętności. Interesujących danych z zakresu braku poprawności pisarstwa naukowego, skutkującego nawet wykluczeniem czasopism, dostarczają raporty bazy SCOPUS. Ostatnie

dane informują, iż w marcu 2025 r. wykluczono 11 czasopism, a w lipcu tegoż samego roku 4. Powody wykluczenia: nadmierny stopień samocytowania; naruszenie zasad etyki redakcyjnej; manipulowanie cytacją; gwałtowny skok liczby cytowani; masowe cytowanie krzyżowe między publikacjami; anormalny wzrost wolumenu publikacji; manipulacja metrykami źródeł; wątpliwe schematy pracy badawczej.

Jednym z częściej stosowanych sposobów komponowania prac, zwłaszcza w zakresie właśnie mniej uporządkowanych problemów, są kompilacja lub/i plagiat. Kompilacja polega na tworzeniu nowych, własnych układów/kompozycji, relacji, powiązań i kombinacji elementów, na podstawie bezpośrednich skojarzeń, wzorów, idei i koncepcji zaczerpniętych z cudzych prac. Kompilacja jest więc też pracą, procesem pozytywnym, przetwórczo-adaptacyjnym i stanowi co najmniej pierwszy stopień wtajemniczenia w arкана twórczości naukowej. Kompilacja nie jest tożsama z plagiatem, który jest wynikiem działania całkowicie nagannego, ponieważ oznacza świadome przywłaszczenie sobie cudzego pomysłu. Wielu autorów popełnia plagiat czasem nawet mimowolnie, mylnie sądząc, że wystarczy przepisać fragmenty kilku prac, mechanicznie łącząc je w całość, bez żadnego wkładu własnej pracy twórczej, aby powstało zupełnie nowe dzieło naukowe, dydaktyczne czy badawcze.

Podstawowe warunki językowej poprawności pracy. Podstawowy warunek poprawności każdej kolejnej wypowiedzi stanowi po pierwsze jej funkcjonalność czyli zgodność użytych środków językowych z celem, który zamierza osiągnąć autor. Oczekuje się, by język wypowiedzi naukowych był nie tylko jasny, ale i zarazem prosty oraz lekki, potoczny. Po drugie – tekst musi pełnić funkcje właściwe piśmiennictwu naukowemu, którego celem jest wypowiadanie zdań prawdziwych o rzeczywistości. W związku z tym postuluje się ścisłość wyrażania, obiektywizm, zwięzłość, rzeczowość, jednoznaczność nazywania i określeń pojęć danym terminem, jednmiarowość określeń – jeden termin dla jednego pojęcia, jasność /tj. przejrzystość/, oraz spójność wypowiedzi. Warto zauważyć bliskie związki cech języka pisarstwa naukowego z zasadami myślenia naukowego. przejawem właściwego stosunku twórcy do własnego dzieła powinno być również przekonanie, że łatwość formułowania myśli nie warunkuje automa-

tycznie wysokiej jakości wypowiedzi, iż pisanie nie należy traktować jako czynności spontanicznej, lecz jako świadomy wysiłek nad komunikatywnym sformułowaniem myśli. Dlatego nawet ci autorzy, którym pisanie przychodzi bez trudu, nie powinni uważać pierwszej redakcji tekstu za ostateczną i bez dokonania poprawek kierować ją do odbiorcy. Kilka – ciągle, wielokrotnie udoskonalanych – wersji pracy nie świadczy o nieudolności piszącego, lecz stanowi wyraz jego odpowiedzialności za słowo oraz szacunku dla czytelnika (Borowkin, 1989, s. 7-8). Po trzecie – istotnym warunkiem poprawności językowej jest znajomość oraz przestrzeganie przez autora ogólnie przyjętych zasad, zawartych w publikacjach: z zakresu gramatyki, interpunkcji, ortografii i stylistyki (słowniki, poradniki, podręczniki), w drukach normalizacyjnych, odnoszących się do przygotowania rękopisu lub maszynopisu/wydruku, dotyczących pisowni skrótów, symboli literowych, precyzujących zasady szeregowania i formułowania opisów bibliograficznych.

Podsumowanie. Ćwiczenia i czynności preparacyjne pisanie: korekta i redagowanie sprawozdania/doniesienia z badań; przetwarzanie i systematyzowanie materiałów/wyników; prowadzenie poprawek/korekt i redagowanie tekstu; formalne różnicowanie materiałów do ćwiczeń i ich użyteczność; metodyka ćwiczeń w pisaniu; ćwiczenia w kompozycji tekstu; ćwiczenia w redagowaniu tekstu; weryfikacja tekstu; redagowanie elementem i etapem procesu pisanie; redakcja pierwszej wersji pracy; przeglądanie brudnopisu celem sprawdzenia/korekty tekstu; ostateczna redakcja tekstu; nadawanie tekstowi utworu postaci finalnej.

Praca naukowa powinna być pisana poprawnie metodologicznie i z użyciem odpowiedniego nazewnictwa, ale też poprawnie z punktu widzenia logiki, gramatyki i stylistyki. Wyłaniają się następujące zasady pisarstwa naukowego: ścisłość naukowa, dokładność naukowa, wystarczające uzasadnienie twierdzeń, oszczędność słowa, jasność wyводу oraz obiektywizm naukowy i rzetelność.

Perspektywy dalszych badań określono jako nakreślenie specyfiki rozwoju kompetencji terminologicznej badacza w oparciu o badanie referencyjnych zasobów leksykograficznych – rzeczywistych i wirtualnych.

Bibliografia

- Borowkin, S. (1986). *Sztuka pisania: redagowanie tekstów z zakresu piśmiennictwa naukowego*. Wydawnictwo IKN.
- Brzeziński J. (1980). *Elementy metodologii badań psychologicznych*. PWN.
- Budohoska, W., & Włodarski, Z. (1972). *Psychologia uczenia się*. PWN.
- Clanchy, J., & Ballard, B. (2001). *Jak pisać: poradnik maturzysty i studenta*. Wydawnictwo EREMOS.
- Duraj-Nowakowa, K. (2015). *Pisarstwo naukowe. Między rzemiosłem a sztuką*. Oficyna Wyd, «HUMANITAS». Wyższa Szkoła Humanitas.
- Duraj-Nowakowa, K. (2019). *Pisarstwo naukowe studentów*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Dutkiewicz, W. (1996). *Praca magisterska z pedagogiki: przewodnik metodyczny dla studentów pedagogiki*. Dom Wydawniczy Strzelec.
- Gao, R., Yu, D., Gao, B., Hua, H., Hui, Zh., Gao, J. & Yin, Ch. (2025). Legal regulation of AI-assisted academic writing: challenges, frameworks, and pathways. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 8, 1546064. <https://doi.org/10.3389/frai.2025.1546064>
- Heller, M. (2013). Wstęp. Episteme i doksa. W J. Życiński (Red.), *Struktura rewolucji metanaukowej*. CC Press.
- Janicka-Panek, T. (2020). *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*. Łukasiewicz-Institut Technologii Eksploatacji Wydawnictwo Naukowe.
- Janicka-Panek, T. (2025). Kształtowanie wrażliwości i krytycyzmu w procesie tworzenia tekstu naukowego oraz doskonalenia jego poprawności. W F. Szlosek (Red.), *Badanie-Dojrzwianie-Rozwój*. (w przygotowaniu).
- Marciszewski, W. (Red.). (1988). *Mała encyklopedia logiki*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Melosik, Z. (1995). *Postmodernistyczne kontrowersje wokół edukacji*. EDYTOR.
- Miller, K., & Hulcup, C. (2025). From Theory to Practice: Addressing the Academic Writing Challenges of International Students. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 74(3), 434–447. <https://doi.org/10.1080/24750158.2025.2516803>
- Nyczkało, N. (2005). Badania oświatowe na Ukrainie: podstawowe kierunki, specyfika organizacyjna, perspektywy. W F. Szlosek (Red.), *Badanie – Dojrzwianie – Rozwój (na drodze do doktoratu)*. *Wybrane aspekty doboru próby badawczej*. Akademia Podlaska.
- Pieter, J. (1967). *Ogólna metodologia pracy naukowej*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo PAN.
- Pytkowski, W. (1985). *Organizacja badań i ocena prac naukowych*. PWN.
- Rahman, A. A., Setyarini, S., & Purnawarman, P. (2024). Metacognitive awareness and learning and performance goals as key predictors of writing performance. *Multidisciplinary Reviews*, 7(12), 2024302. <https://doi.org/10.31893/multirev.2024302>
- Śliwerski, B. (2018). Pedagogika ogólna w ponowoczesnym świecie. *Forum Pedagogiczne*, 8(1), 21-40. <https://doi.org/10.21697/fp.2018.1.02>
- Strochenko, L., Smaglii, V., Chetaikina, V., & Yukhymets, S. (2025). Academic Writing for Postgraduates Across Disciplines: A Lexico-syntactic Perspective. *Arab World English Journal*, 16(1), 285-297. <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol16no1.17>
- Szlosek, F. (2015). *Tożsamość pedagogiki pracy w kontekście przemian systemowych*. Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej.

- Tatarkiewicz, T., & Tatarkiewicz, W. (1979). *Wspomnienia*. Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Watts, N. (1998). *Jak napisać powieść?* Wydawnictwo Literackie.
- Zaczyński, W. (1995). *Poradnik autora prac seminaryjnych, dyplomowych i magisterskich*. Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Zaczyński, W. (1997). *Praca badawcza nauczyciela*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Zhang, H., Xu, X., Lei, VN-L, Hong, W. C. H., & Jie, W. (2025). Academic writing challenges and supports for early-stage Chinese postgraduates: A mixed-methods study on teaching-research integration, supervisor engagement, and self-efficacy. *PLoS ONE*, 20(2), e0317470. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0317470>

Тереса Яницька-Панек

СТВОРЕННЯ НАУКОВОГО ТЕКСТУ ТА СПОСОБИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ: ВИМОГИ ТА ВИКЛИКИ

В оглядовій статті схарактеризовано цілі і форми наукового письма в сучасних дослідницьких студіях. Окреслено утилітарну функцію наукового академічного стилю; узагальнено положення вчених щодо класифікації наукових текстів з урахуванням основних критеріїв. Визначено потенціалу креативності у формуванні наукового авторського ідіостилу. Аргументовано, що наукове академічне письмо є результатом досліджень, дослідницької діяльності особистості, творчих мисленневих дії та їх письмового вираження. Наукове письмо є результатом теоретичного пізнання, критичного опрацювання літератури з теми дослідження та дослідницької діяльності як завершального етапу цих форм пізнання; є проявом творчості автора, метою якої є поширення результатів пізнання серед читачів або академічної спільноти. На основі студіювання праць польських дослідників розкривається сутність понять «наукове пізнання», «термінологія науки» тощо. Ознаками наукового пізнання визначено: відповідність досліджень науковим методам; використання чіткої термінології; обґрунтованість тверджень; внутрішня несуперечливість теорій; критичність мислення; готовність до перегляду знань; творчий характер результатів; публічність результатів дослідження; відповідь на ключові питання: що зроблено, чому, як і які висновки; зрозумілість і доступність викладу. Проаналізовано основні цілі наукового текстотворення: фіксація результатів дослідження у письмовій формі; передача результатів іншим дослідникам для оцінки та подальших досліджень; популяризація знань серед ширшої аудиторії; розвиток наукових теорій. Розроблено рекомендації щодо дотримання лінгвістичної коректності наукового тексту (функціональність, чіткість висловлювань, однозначність термінів, об'єктивність, правдивість, лаконічність, фактологічна точність тощо).

Ключові слова: *текст, науковий текст, наукове пізнання, креативність, термінологія науки, форми наукових текстів, цілі наукового текстотворення.*

Одержано 21.03.2026 р. Рекомендовано 15.04.2026 р. Оприлюднено 05.06.2026 р.